

Dědické právo

v novém občanském zákoníku

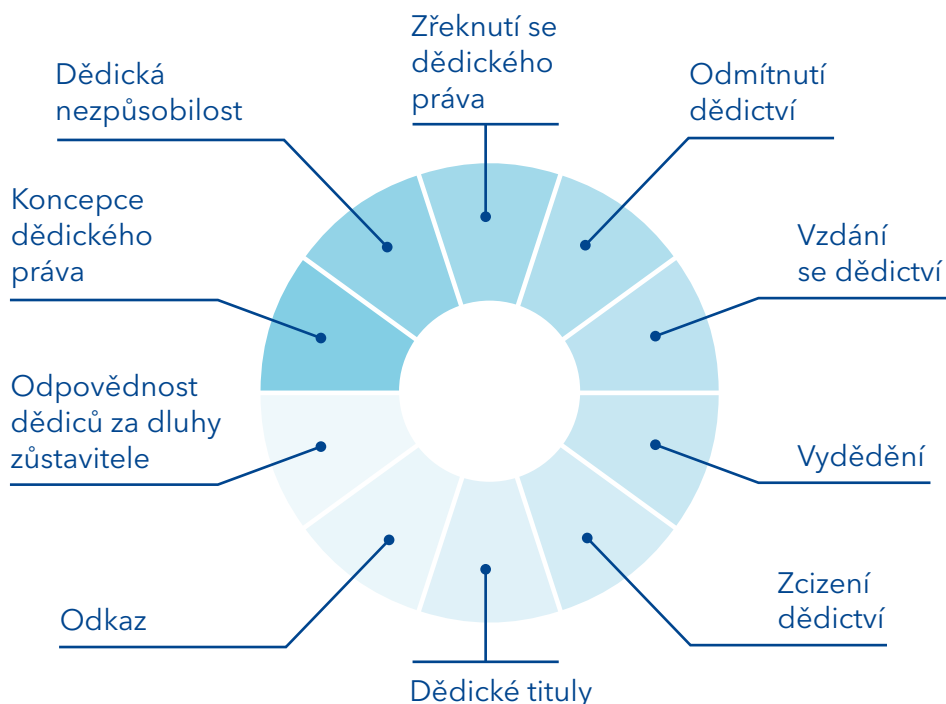

Nový občanský zákoník (NOZ) nabývá účinnosti 1.1.2014.

- NOZ navrácí mnoho tradičních institutů dědického práva, jež dnešní právo nezná.
- NOZ dědici umožní, aby se svého dědického práva zřekl ve smlouvě se zůstavitelem.
- NOZ umožňuje zůstaviteli svobodněji rozhodovat, komu a jak odkáže svůj majetek.

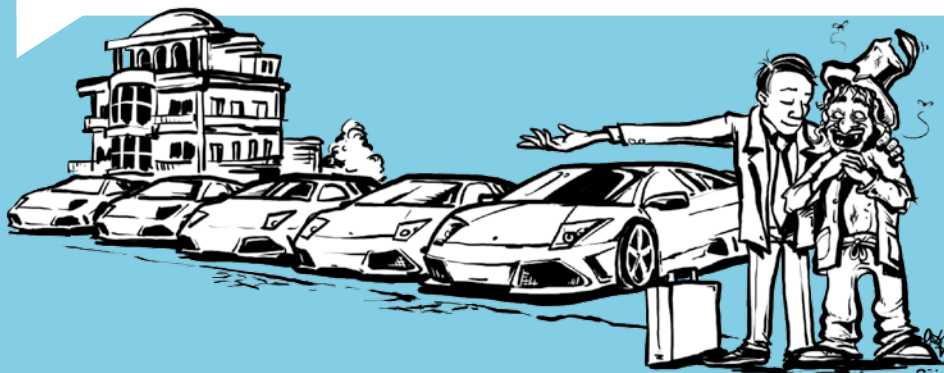
Dědické právo

Nová koncepce dědického práva posiluje zůstavitelovu volnost při jeho rozhodování o majetku pro případ smrti. Jedním z příkladů je rozšíření dědických titulů o dědickou smlouvu. Podle úpravy NOZ bude také možné vypořádat případné dědické spory již za zůstavitelova života, a to prostřednictvím tzv. zřeknutí se dědického práva.

Víte, že?

Pozůstalost tvoří veškeré jmění zůstavitele k okamžiku jeho smrti, které je způsobilé přejít na právní nástupce.

Koncepce dědického práva

Podle úpravy NOZ vzniká dědické právo smrtí zůstavitele. Dědické právo je právo na pozůstalost nebo na poměrný podíl z ní.

NOZ zachovává dosavadní koncepci dědického práva a nevrací se k tzv. ležící pozůstalosti známé u nás před rokem 1950.

Nemůže dědit ten, kdo zemře současně se zůstavitelem (např. při autohavárii).

Pozůstalost tvoří veškeré jmění zůstavitele k okamžiku jeho smrti, které je způsobilé přejít na právní nástupce. Do pozůstalosti tedy nespádají práva a povinnosti vázaná výlučně na osobu zůstavitele, ledaže byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci. Důsledkem toho přejdou do pozůstalosti např. i zůstavitelova práva na bolestné, na satisfakci v peněžích apod. Pozůstalost je tedy širším pojmem než pojem dědictví.

Dědictvím se rozumí ta část z pozůstalosti, která skutečně přejde na zůstavitelovy dědice.

Zůstavitelem může být pouze člověk, jehož majetek má být v okamžiku jeho smrti předmětem řízení o pozůstalosti.

Dědicem může být nejen člověk, ale i osoba právnická, vznikla-li do jednoho roku od smrti zůstavitele (§ 1478). Za dědice je považována osoba, na niž mají po zůstavitelově smrti přejít pozůstalost jako celek nebo podíl na ní, a to bez ohledu na to, z jakého právního titulu se tak stane (zda z dědické smlouvy, ze závěti či ze zákona).

Pokud zůstavitel zemře před 1. 1. 2014, tedy před nabytím účinnosti NOZ, použije se při děděni dosavadní právní úprava (§ 460–487 občanského zákoníku, OZ). Zemře-li po 1. 1. 2014, bude se již aplikovat úprava NOZ.

Dědicem může být např. i první vnučka mé dcery, která se někdy v budoucnu narodí.

Vyloučení dědice z dědického práva

Dědická nezpůsobilost

Dědická nezpůsobilost vychází z dosavadní právní úpravy, kterou doplňuje. Z dědického práva je vyloučen:

- Ten, kdo se dopustil činu povahy úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho předkovi, potomkovi nebo manželovi.
- Ten, kdo se dopustil zavrženíhodného činu proti zůstavitelově poslední vůli.
- Jako zákonný dědic manžel, který se dopustil vůči zůstaviteli činu naplňujícího znaky domácího násilí.
- V případě děděni ze zákona rodič, který byl zbaven rodičovské odpovědnosti proto, že ji zneužíval nebo její výkon zanedbával.

Pokud čtrnáctiletý kluk zavraždí svého otce, pak po něm nemůže dědit.

Zřeknutí se dědického práva

Dosavadní právní úprava možnost zřeknutí se dědického práva nepřipouští. Dědic musí po zůstavitelově smrti dědictví buď přijmout, nebo odmítnout. Pokud ale zůstavitel uzavře smlouvu o zřeknutí se dědického práva před 1. lednem 2014 a zemře až po 1. lednu 2014, bude se taková smlouva považovat za platnou (§ 3071), i když ji dosavadní právní úprava nepřipouští.

NOZ dědici umožní, aby se svého dědického práva zřekl ve smlouvě se zůstavitelem (§ 1484 odst. 1). Pro smlouvu o zřeknutí se dědického práva se vyžaduje forma veřejné listiny. Zřeknutí se dědického práva povede k vypořádání případných dědických sporů již za zůstavitelova života.

Zůstavitel má tři syny a jednomu z nich za svého života daruje pozemek, aby si mohl postavit rodinný dům. Vzhledem k tomu, že ostatním dvěma synům nic za života nedaroval, chce je spravedlivě podělit a také předejít případným sporům po své smrti. Může uzavřít s obdarovaným synem dohodu o zřeknutí se dědického práva.

Zřící se dědického práva je možné jako celku, nebo se může zůstavitelův potomek zřící pouze práva na povinný díl. Pokud se zřekne pouze práva na povinný díl, může ještě dědit.

Odmítnutí dědictví

Dědic může po smrti zůstavitele dědictví jak přijmout, tak odmítnout. Dědictví se odmítá výslovným prohlášením vůči soudu. Prohlášení o odmítnutí dědictví může dědic učinit jen do jednoho měsíce ode dne, kdy byl soudem o právu dědictví odmítnout a o následcích odmítnutí vyzooměn. Dědici, který má jediné bydliště v zahraničí, se prodlužuje lhůta z jednoho měsíce na tři. Odmítne-li dědic dědictví, hledí se na něho, jako by dědictví nikdy nenabyl. Pak nebude mít ani povinnost hradit zůstavitelovy dluhy.

Odmítnout dědictví lze i prostřednictvím zmocněnce.

Vzdání se dědictví

NOZ napравuje dosavadní právní úpravu, podle které se vzdát dědictví nelze. Dědic, který dědictví neodmítl, se jej může před soudem v řízení o dědictví vzdát ve prospěch druhého dědice (§ 1490 odst. 1). Oproti tomu odmítnout dědictví nelze ve prospěch jiné osoby. Jestliže se vzdá dědictví dědic, který byl obtížen příkazem, nařízením odkazu nebo jiným opatřením, které podle zůstavitelovy vůle může a má splnit jen osobně, nezbavuje se tím povinnosti splnit takové opatření (§ 1490 odst. 2).

Vydědění

Zůstavitel může v tzv. prohlášení o vydědění vydědit nepominutelného dědice (tj. své děti, a pokud ty nedědí, pak jejich potomky). Vyděděním odmíná zůstavitel nepominutelnému dědici jeho právo na povinný díl zcela nebo jen z části.

Podle dosavadní právní úpravy je v tzv. listině o vydědění třeba uvést alespoň jeden ze čtyř zákonem stanovených důvodů vydědění (§ 469a odst. 3 OZ). NOZ zákonné důvody vydědění přejímá a upravuje.

Vydědění podle NOZ	Vydědění podle dosavadního OZ
<p>Zůstavitel může vydědit nepominutelného dědice, který:</p> <ul style="list-style-type: none">● mu neposkytl potřebnou pomoc v nouzi,● o zůstavitele neprojevuje opravdový zájem, jaký by projevoval měl,● byl odsouzen pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze, nebo● trvale vede nezřízený život.	<p>Zůstavitel může vydědit potomka, který:</p> <ul style="list-style-type: none">● v rozporu s dobrými mravy neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech,● o zůstavitele trvale neprojevuje opravdový zájem, který by jako potomek projevoval měl,● byl odsouzen pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku,● trvale vede nezřízený život.

Nově bude možné vydědit zadluženého či marnotratného nepominutelného dědice, pokud by tu byla obava, že se pro jeho potomky nezachová povinný díl. Tento povinný díl bude muset být zůstaven jeho dětem, případně potomkům těchto dětí.

Vyděděný, který s důvody vydědění nesouhlasí, má možnost se žalobou bránit v rámci soudního řízení. Musí však prokázat, proč dle jeho názoru zůstavitel pro vydědění neměl zákonný důvod. Nově pokud zůstavitel neuvedl důvod vydědění, pak se odkáže k podání žaloby ten, kdo má dědit na jeho místě.

Pokud zůstavitel neuvede v prohlášení o vydědění důvod vydědění, bude mít nepominutelný dědic právo na povinný díl. Prokáže-li se ale proti němu zákonný důvod vydědění, pak toto právo mít nebude.

Zemře-li zůstavitel po 1. lednu 2014 a bude-li odporovat jeho prohlášení o vydědění právním předpisům účinným v době, kdy bylo učiněno (dle OZ), bude se považovat za platné, bude-li vyhovovat ustanovením NOZ (§ 3072). Pokud tedy zůstavitel sepsal listinu o vydědění ještě za účinnosti OZ, zapomněl ale např. uvést důvod vydědění, nezpůsobí to neplatnost listiny o vydědění, neboť podle NOZ zákonný důvod vydědění nemusí být uveden. Je tomu tak proto, že zákonný důvod je většinou jak zůstaviteli, tak potomkovi známý a není nutné ho zveřejňovat.

Zůstavitel může v tzv. negativní závěti vyloučit i dědice jiného, než nepominutelného, musí mu však svědčit zákonná dědická poslušnost. Může se tak jednat např. o zůstavitelovu manželku.

Zcizení dědictví

Inspirací byl švýcarský občanský zákoník.

Tento nový institut se zpravidla použije v případech, kdy se dědici nechce čekat na skončení řízení o pozůstalosti. Pak uzavře s nabyvatelem smlouvu o zcizení dědictví. Tato smlouva vyžaduje formu veřejné listiny.

Nabyvatel i zcizitel jsou věřitelům za dluhy zůstavitele zavázáni společně a nerozdílně (§ 1720).

Dědické tituly

Přechod jmění ze zůstavitele na právní nástupce se neděje nahodile, ale musí zde existovat nějaký dědický titul, na jehož základě se osoba bude považovat za dědice.

Podle NOZ je možné dědit

Pokud nedojde k dědění podle dědické smlouvy, ze závěti nebo ze zákona, pak se stávají dědici odkazovnicí (§ 1633 odst. 1).

Dědická smlouva

Dědickou smlouvou povolává zůstavitel druhou smluvní stranu nebo někoho jiného za dědice a druhá strana to přijímá.

Kdo chce uzavřít dědickou smlouvu, musí mít nejen pořizovací způsobilost, ale i způsobilost smluvně se zavázat. Dědická smlouva musí být uzavřena ve formě veřejné listiny, jinak se na ni bude nahlížet jako na závěť. Dědickou smlouvou nelze jednostranně zrušit, což dává předpokládaným dědicům vyšší jistotu, že se skutečně jednou stanou vlastníky. Tato smlouva však neomezuje zůstavitele v nakládání s majetkem za jeho života.

Dědickou smlouvou nelze pořídit o celé pozůstalosti. Čtvrtina pozůstalosti musí zůstat volná, aby o ní zůstavitel mohl pořídit podle své zvlášť projevené vůle. Chce-li zůstavitel zanechat smluvnímu dědici i tuto čtvrtinu, může tak učinit závětí (§ 1585 odst. 1).

Dědickou smlouvou mohou být povoláni i manželé. Na platnost dědické smlouvy nemá rozvod manželství žádný vliv. Rozvedený manžel ovšem může požádat soud, aby smlouvu zrušil.

V dědické smlouvě může být i závazek dědice, že dědictví neodmítne.

Víte, že?

Pokud je zůstavitel v nemocnici a v závěti povolá za dědice zdravotní sestru, která se tam o něj stará, pak bude tato závěť neplatná (nebyla-li pořízena formou veřejné listiny).

Dědění ze závěti

Závěť je odvolatelný projev vůle. Co do právní síly má závěť přednost před děděním ze zákona. Jestliže zůstavitel sepíše platnou závěť a pořídí v ní o celé své pozůstalosti, nedojde k dědění ze zákona. Může nastat i situace, kdy zůstavitel pořídí závěť pouze o části své pozůstalosti a v tomto případě dojde z části k dědění podle závěti a z části k dědění podle zákona.

Pokud zůstavitel holduje nadměrnému množství alkoholu a byl kvůli tomu omezen ve svéprávnosti, pak může pořídít závěť pouze o polovině pozůstalosti.

Podle úpravy NOZ může být platná i závěť, v níž zůstavitel zapomene uvést datum.

Při striktním výkladu zákona bylo doposud často dovozováno, že v závěti musí být datum uvedeno přesným označením dne, měsíce a roku (24. 12. 2011). Jestliže jej uvede zůstavitel jiným způsobem (na Štědrý den roku 2011), je závěť podle dosavadního práva celá neplatná, což jistě není v souladu s jeho vůlí.

Dědické substitute

Nikdo nemůže v okamžiku sepsání pořízení pro případ smrti tušit, zda se osoba, kterou povolává za dědice či odkazovníka, dědictví skutečně dožije. Proto může být velmi praktické zřídit dědickou substituci. Dosavadní právní úprava dědického práva, jako téměř jediná v Evropě, dědickou substituci vůbec neupravuje.

Dědické substitute

Obecné náhradnictví

Zůstavitel může za dědice původního povolat dědice náhradního pro případ, že by původní dědic z nějakého důvodu dědictví nenabyl (např. ho odmítne nebo nebude způsobilý dědit).

Svěřenské nástupnictví

Institut svěřenského nástupnictví umožňuje zůstaviteli nařídit, aby dědictví přešlo např. po smrti dědice (tzv. přední dědic) na dědice následného (tzv. svěřenský nástupce).

Typy závěti

- Závěť napsaná vlastní rukou zůstavitele (holografická).
- Závěť sepsaná jinak než vlastní rukou zůstavitele (alografická).
- Závěť ve formě notářského zápisu.
- Novinkou je závěť s úlevami. Je určena osobám, které se kvůli nějaké události (např. živelné pohromy, války apod.) nacházejí v situaci, kdy jsou v ohrožení života.

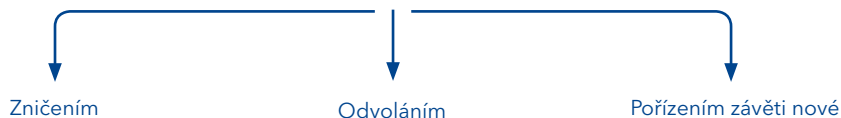

Nově může být závěť v některých případech pořízena i ústně.

Závěť s podmínkou

Podle dosavadní právní úpravy jsou veškeré podmínky připojené k závěti bez právních účinků. Podle NOZ si ale může zůstavitel klást podmínky a příkazy (např. podmínit dědictví úspěšným ukončením studia, péčí o zůstavitelova psa nebo opravou střechy). Pokud dědic podmínku nebo příkaz nesplní, ztrácí právo na dědictví. Podmínky ale nesmí zasahovat do záležitostí osobní povahy dědice či vést k jeho zřejmému obtěžování svévolí zůstavitele (§ 1552).

Zrušení závěti

Nepominutelní dědici

Za nepominutelné dědice jsou dnes považováni jen potomci zůstavitele, přičemž se rozlišuje mezi potomky zletilými a nezletilými. Význam institutu nepominutelných dědiců se projevuje v případě dědění ze závěti, jelikož právo nepominutelných dědiců ve své podstatě omezuje zůstavitelovu vůli. V případě, že má jen nezletilého potomka, nemůže nikomu jinému odkázat ani majetek nepatrné hodnoty. Podle dosavadní právní úpravy je stanoveno, že nezletilému potomku zůstavitele se musí v případě dědění ze závěti dostat alespoň tolik, kolik činí jeho dědický podíl ze zákona. V případě zletilých potomků nesmí být tito zkráceni více, než kolik činí polovina jejich dědického podílu ze zákona.

Nepominutelnými dědici jsou dle NOZ (§ 1643 odst. 1) děti zůstavitele a nedědí-li, pak jsou jimi jejich potomci. Nová úprava přináší posílení pořizovací svobody zůstavitele, jelikož se snižuje rozsah práva nepominutelných dědiců na jejich zákonný dědický podíl. V případě nezletilého potomka jsou to $\frac{3}{4}$ jeho zákonného dědického podílu a v případě zletilého potomka pak $\frac{1}{4}$ zákonného dědického podílu.

Jestliže má zůstavitel manželku a dva syny, přičemž jeden je v okamžiku zůstavitelovy smrti nezletilý a druhý zletilý, bude rozsah nároků synů tento: nezletilý syn musí získat alespoň $\frac{1}{4}$ z pozůstalosti a zletilý syn alespoň $\frac{1}{2}$.

Pominutí nepominutelného dědice v závěti již nezpůsobuje její neplatnost, byť relativní, ale pouze zakládá právo nepominutelného dědice na vyplacení svého povinného dílu (§ 1654 odst. 1).

Dědění ze zákona

V současné době dochází nejčastěji k dědění ze zákona. Lidé si závěť moc často nepořizují mj. i proto, že jim dosavadní občanský zákoník rozhodování o osudu svého majetku velmi komplikuje.

Podle dosavadní právní úpravy jsou dědicové ze zákona rozděleni do čtyř dědických skupin. Pokud se nenajde žádný dědic v těchto čtyřech skupinách, pozůstalost přechází jako majetek bez pána (tzv. odúmrtí) na stát. Stát v takové situaci není považován za dědice. Oproti dosavadnímu stavu je podstatně rozšířen okruh osob, které se mohou stát dědici ze zákona. NOZ zavádí šest dědických tříd.

Víte, že?

Zůstavitel může osobě odkázat např. jen obraz, aniž by se tato osoba stala dědicem.

Nově jsou do okruhu zákonných dědiců zařazeni zůstavitelovi praprarodiče nebo sestřenice a bratřenci.

Muž má dvě dospělé nemanželské děti, syna a dceru. Se současnou manželkou má pětileté dítě. Pokud nesepíše závěť a neuzavře dědickou smlouvu, pak bude dle úpravy NOZ dědit manželka spolu s jeho třemi dětmi, každý stejným dílem. To znamená, že každý dostane 1/4 z pozůstalosti (tedy stejně jako za dosavadní právní úpravy).

Odkaz

NOZ navrácí odkaz do dědického práva. Nabytí dědictví potvrzuje dědici soud, zatímco právo na odkaz uplatňuje odkazovník vůči dědici přímo bez zapojení soudu. Odkazem se tudíž odkazovníku zřizuje pohledávka na vydání určité věci, popřípadě jedné či několika věcí určitého druhu, nebo na zřízení určitého práva.

Zůstavitel má sousedku, která se o něj před smrtí stará a kamaráda ze studií, se kterým tráví své poslední dny. Tyto osoby chce pro případ své smrti nějakým způsobem odměnit. Ví, že se sousedce vždy líbil jeho jídelní servis a kamarádovi se líbí jeho knihy, proto se rozhodne ustanovit je odkazovníky. Výhodou zřízení odkazu je zejména zrychlení řízení o pozůstalosti, jelikož sousedka a kamarád nejsou dědici, a proto nebudou účastníky řízení o pozůstalosti, čímž odpadnou časté průtahy způsobené neshodami dědiců. Druhou výhodou, tentokrát pro sousedku a kamaráda, bude jejich zproštění od povinnosti přispět poměrně k úhradě případných dluhů zůstavitele.

Odkazem je zpravidla věc, která patří zůstaviteli, avšak zůstavitel může jako odkaz určit i věc, která je ve vlastnictví jiné osoby (dědice nebo odkazovníka).

Zůstavitel má dva kamarády Jana a Petra. Jan je vlastníkem historického motocyklu, po kterém touží Petr. Zůstavitel se rozhodne povolat svého kamaráda Jana. Zároveň přikáže Janovi vydat Petrovi jako odkaz zmíněný historický motocykl. Jan má na výběr, zda dědictví přijmout a vydat motocykl, či dědictví odmítnout a motocykl si ponechat.

Osoba, které přísluší právo z odkazu, je odkazovníkem. Za odkazovníka lze povolat i právnickou osobu, která má teprve vzniknout. Vzhledem k tomu, že odkazovník není dědicem, není povinen k úhradě zůstavitelových dluhů. V souvislosti se zproštěním odkazovníků od povinnosti hradit zůstavitelovy dluhy, vyvstává otázka, zda nedojde zřízením odkazů k poškození práv věřitelů. NOZ pamatuje i na tyto situace. Každému z dědiců musí zůstat z hodnoty dědictví alespoň čtvrtina odkazy nezatížená. Zatížili-li zůstavitel dědice více, má dědic právo na poměrně zkrácení odkazu (§ 1598).

Odpovědnost dědiců za dluhy zůstavitele

V dědickém právu se obecně uplatňuje princip univerzálního dědického nástupnictví, což znamená, že dědic nastupuje nejen do zůstavitelových práv, ale i do povinností. Dosavadní koncepce přechodu dluhů vychází z povinnosti dědice hradit zůstavitelovy dluhy pouze do výše nabytého dědictví. Zásadní problém, který potvrzuje i praxe, spočívá v tom, že dnes je předmětem pozůstalosti jen to, co dědicové musí nezbytně přihlásit (nemovitosti, vklady na účtech apod.). Naopak většina movitých věcí, jako např. drahé obrazy, starožitnosti, sbírkové

předměty atd., dědicové většinou nepřiznají a dochází tak ke zkrácení práv věřitelů, jelikož dědicům za toto jednání nehrozí prakticky žádná sankce.

Pokud by se věřiteli podařilo prokázat, že nebylo do pozůstalosti zahrnuto vše, dojde jen k rozšíření pozůstalosti o ty věci, o kterých věřitel prokáže, že patřily zůstaviteli, a povinnost k úhradě dluhů se rozšíří o jejich hodnotu, což většinou stejně nestačí k pokrytí zůstavitelových dluhů.

Jelikož není důvodu zvýhodňovat dědice na úkor věřitelů, kloní se NOZ ke koncepci, která je obvyklá nejen v tradičních právních řádech, ale i v právních řádech, které mají podobné historické pozadí (např. Polsko). NOZ posiluje pozici věřitelů tím, že primárně dochází k přechodu povinností k úhradě dluhů v plném rozsahu. Dědic musí uhradit zůstavitelovy dluhy i nad rozsah nabytého dědictví, případně ze svého výlučného majetku. Jistě není v určitých případech vhodné, aby dědic byl povinen k úhradě dluhů nad rozsah nabytého majetku. Je mu proto zákonem poskytnuta ochrana spočívající v možnosti ohraničení rozsahu povinností k úhradě zůstavitelových dluhů prostřednictvím soupisu pozůstalosti.

Vyhrazení soupisu pozůstalosti

Soupis pozůstalosti vymezuje pozůstalostní jmění a čistou hodnotu majetku v době smrti zůstavitele.

Dědic má právo vyhradit si soupis pozůstalosti, pokud ho uplatní do jednoho měsíce ode dne, kdy ho soud o tomto právu vyzooměl (§ 1675). Kdo si nevyhradil soupis pozůstalosti, nebo prohlásil, že právo výhrady soupisu neuplatňuje, nemůže si soupis vyhradit dodatečně (§ 1676 odst. 2). Soupis pozůstalosti zpravidla vyhotoví notář. Může být nahrazen seznamem pozůstalostního majetku, který sepíše správce pozůstalosti, a potvrdí jej všichni dědici. V jednoduchých případech může soud rozhodnout o nahrazení soupisu pozůstalosti společným prohlášením dědiců o pozůstalostním majetku.

Pokud si dědic vyhradí soupis pozůstalosti, pak bude povinen k úhradě zůstavitelových dluhů jen do výše nabytého dědictví, nikoli v plné výši.

Zdá se, že se v případě vyhrazení soupisu pozůstalosti pro věřitele oproti dosavadnímu právnímu stavu nic nemění, ale není tomu tak. Jestliže dědic vědomě neuvede do soupisu pozůstalosti některé předměty a věřiteli se podaří jejich existenci prokázat, přestane pro dědice platit ochrana, kterou mu poskytoval soupis pozůstalosti a bude povinen uhradit dluhy v plné výši.

Více informací o novém občanském zákoníku
naleznete na webových stránkách

<http://obcanskyzakonik.justice.cz>

Kancl

Komise pro aplikaci nové civilní legislativy
při Ministerstvu spravedlnosti ČR

Ministerstvo spravedlnosti

České republiky

Informace v této brožuře vycházejí z platného stavu k 10. 5. 2013.
Grafické zpracování Omega Design, s. r. o.